

OSUDY ŠARLOTY HEVESSY – PEDAGOGIČKY V PODZOBORSKOM REGIÓNE

Beáta PINTÉROVÁ

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Katedra histórie
bpinterova@ukf.sk

PINTÉROVÁ, Beáta. Life of Šarlota Hevessy – Pedagogue in the Podzoborie Region. The study deals with the life and activities of Šarlota Hevessy, who worked in various municipalities of Zobor region as a teacher, whether elementary schools in Veľká Ves (today Branč), Štitáre, Pohranice and also as school director at school in Pohranice and Nitrianske Hnrčiarovce. She also published some poems and prose, which were published in a separate collection. Towards the end of a career, she worked at the Pedagogical Institute in Nitra. Following text is first comprehensive study devoted to her activities.

Kľúčové slová: učiteľka; literátka; univerzitná pedagogička; Šarlota Hevessy

Keywords: teacher; poet; university teacher; Šarlota Hevessy

O osude a pracovnom postupe pedagogičky Šarloty Hevessy som sa rozhodla napísať z dôvodu, že je jednou z mála, ktorej sa podarilo vypracovať za vysokoškolskú katedru už v druhej polovici 20. storočia, pričom predtým pôsobila v rôznych obciach Podzoborského regiónu zväčša ako správkyňa školy. Komplexne sa jej dráhe zatiaľ nevenovala žiadna štúdia. Údaje o známej pedagogičke v Podzoborí nebolo ľahké získať. Nakoľko sa venovala aj literárnej tvorbe, isté zmienky sa nachádzajú v textoch, ktoré napísala, viaceré pochádzajú z archívov a keďže pôsobila vo viacerých obciach, sú o nej zmienky v monografiách obcí, v ktorých učila.¹

Sama o sebe píše: „Môj životopis je veľmi jednoduchý. Jeho súčasťou nie je žiadna senzácia, nič výnimočné. Odkedy som uzrela svetlo sveta v notárskom byte v Gymeši², mám len jednu túžbu: byť šťastná!“³ Počas života sa snažila tajiť verejne rok narodenia, i keď sama uvádza, že sa narodila v Jelenci, matriky o jej narodení v tejto obci mlčia, a to napriek tomu, že jej otec – Štefan Hevessy - bol

¹ FEHÉR, Sándor. Pográny – Pohranice. Pohranice 1995, s. 76-78. REŠKO, Sándor – SZÉNÁSSY, Árpád – FEHÉR, Sándor. Pográny. Komárno: Kt Kiadó 2005, s. 39; Branč-Berencs 1156-2006. Ed. Beáta Pintérová, Branč 2006, s. 31; PINTÉROVÁ, Beáta – KRAMÁREKOVÁ, Hilda – DUBCOVÁ, Alena – GAJDOŠOVÁ SPEVÁROVÁ, Eva. Štitáre v zrkadle 900-ročnej histórie. Obec Štitáre: 2013, s. 86.; SÁNDOR, Anna. Magyar iskolák a a Nyitra-vidéken a XX. század harmincas éveiben. In Iskoláink – jövőnk a Zoboralján. Nyitra és Vidéke Célalap, Elő Zoboralja Polgári Társulás 2012-2013.

² dnes Jelenec

³ FEHÉR, Sándor. Pográny – Pohranice. ref. 1, s. 76. (úryvok je z knihy autorky: Életem iskolája (Škola života)).

nielenže jeleneckým notárom v rokoch 1892-1899⁴, ba dokonca viedol matriky a neskôr zastával významné vysoké úradnícke funkcie. Rok jej narodenia sa nenachádza ani na náhrobnom kameni na nitrianskom cintoríne. Tento údaj už presne uvádza publikácia *A Cseh/Szlovákiai Magyar Irodalom Lexikona 1918-1995* (Literárny lexikón československých Maďarov 1918-1995), a je ním dátum 19. 1. 1897.⁵ K rovnakému roku som sa dopracovala po návšteve Mestského úradu v Nitre na oddelenie matrík, kde k tomuto údaju pribudlo aj meno matky: Alžbeta.

Do prvej triedy Nitrianskej rímsko-katolíckej vyššej dievčenskej školy s vyučovacím jazykom maďarským nastúpila v školskom roku 1907/1908.⁶ Predtým vraj chodila do miestnej školy, ale nedopátrala som sa, do ktorej (preštudovala som si jelenecké triedne knihy, ale v nich sa jej meno nenachádzalo). Štúdium ukončila v roku 1910/1911. Každý rok dosiahla výborný prospech.

Nevedno presne, kde sa uchytila po štúdiu, ale od prvej polovice 20-tych rokov 20. storočia sa stala učiteľkou vo Veľkej Vsi (dnes súčasť obce Branč, okr. Nitra). Išlo o štátnu školu s vyučovacím jazykom maďarským a jej prví žiaci sa zmestili do jednej triedy. Podľa vtedajších zvyklostí bol súčasťou školy učiteľský byt. Vo Veľkej Vsi išlo o novú školu (postavenú v roku 1911), preto s prevádzkou nebol problém.⁷

Veľmi skoro sa prejavil aj literárny talent mladej učiteľky – jej básne a prozaické diela boli uverejnené v regionálnom týždenníku *Nyitramegyei Szemle* od roku 1917.

Dráha Šarloty Hevessy bola špecifická i tým, že prežila svoj život v niekoľkých štátnych útvaroch, bola pedagogičkou, ktorá vyučovala v maďarskom jazyku, ktorý sa po roku 1918 stal jazykom menšín. Nepatrila medzi pedagógov, ktorí by nezložili sľub vernosti československému štátu podľa nariadenia vlády č. 495 z 28. augusta 1919, pretože svoju pedagogickú činnosť vykonávala nepretržite.⁸ V snahe zachovať československého ducha v slovenských školách skladali učitelia sľub učiteľstva, ktorého text znel nasledovne: „Sľubujem, že budem svoje vychovateľské povinnosti podľa myšlienok svojho svedomia vykonávať, zverenú mládež k dobru, pravde a krásnu viesť, že budem mat vždy na zreteli prospech školstva, že budem platné zákony a predpisy zachovávať a že budem na svojom mieste zo všetkých síl k povzneseniu Československej republiky pracovať.“⁹

Medzi povinné vyučovacie predmety na ľudových školách patrili náboženstvo, občianska náuka a výchova, čítanie a písanie, vyučovací jazyk, počty s náukou

⁴ ŠAN, pob. Horné Krškany, Notársky úrad Gýmeš, adm., zápisnica obec. zast. Gýmeš, 1892-1901, inv. č. 1.

⁵ *A Cseh/szlovákiai magyar irodalom lexikona 1918-1995*. Madách-Posonium 1997, s. 120-121.

⁶ ŠAN, pobočka Horné Krškany, Rímskokatolícka vyššia dievčenská škola Nitra, triedny výkaz, 1907/1908, šk. 3, inv. č. 13.

⁷ Branč-Berencs 1156-2006. ref. 1, s. 31.

⁸ FERENČUHOVÁ, Bohumila – ZEMKO, Milan a kol. V medzivojnovom Československu 1918-1939. Bratislava: Veda, 2012, s. 154-155.

⁹ ZACHAROVÁ, Jarmila. Počiatky činnosti Referátu ministerstva školstva a národnej osvety Československej republiky. In *Paideia: Philosophical e-journal of Charles university* [online]. 2012, roč. 9, č. 1-2, s. 6.

Dostupné na internete <http://userweb.pdf.cuni.cz/paideia/download/zacharova.pdf>

o geometrických tvaroch, prírodopis, zemepis, dejepis so zreteľom na domovinu a vlasť, kreslenie, spev, ručné práce a telesná výchova. Podľa miestnej potreby sa mohli vyučovať i nepovinné predmety, napríklad československý jazyk. Ako osobitný predmet sa mohla zaviesť náuka o domácom hospodárstve.¹⁰

V prvej československej republike malo menšinové školstvo svoje početné zastúpenie. Pod národnostnými menšinami sa podľa Ústavnej listiny Československej republiky rozumeli príslušníci národností iného než československého jazyka. Prvý zákon v Československu, ktorý sa zaoberal vzdelávaním menšín, prijalo pražské Národné zhromaždenie 3. apríla 1919.

Špecifickou bola menšina maďarská, ktorá mala v „novom“ období na Slovensku vybudovanú už kompletnú sieť škôl, pretože zdedila systém vybudovaný za Rakúsko-Uhorska (okrem vysokých škôl). Pre sieť školstva mala aj svojich pedagogických pracovníkov, aj keď mnohí z nich po roku 1918 odišli do Maďarska. Mnohé problémy, ktoré sa dotkli budovania slovenského školstva, sa netýkali školstva tejto menšiny, ktorá bola teda aj najpočetnejšou minoritou na Slovensku. Ako príklad možno uviesť školský materiál, so zaobstarávaním ktorého mali tieto školy menšie problémy (na rozdiel od slovenských škôl).¹¹

S postavou dedinského učiteľa bola v obciach často spätá osvetová činnosť, ako činnosť zameraná na sprostredkovanie kultúry, hodnôt a vzdelanosti v spoločnosti. Takýto kontakt učiteľa s obcou sa často považoval za prirodzenú a samozrejmu súčasť tohto povolania. Učiteľ ako vzdelaná osoba bola právom považovaná za šíriteľa kultúry a vzdelanosti. Jeho vzdelávacia činnosť sa však v tomto smere nemusela automaticky týkať len žiactva, ktoré podliehalo povinnej školskej dochádzke, ale tiež širokého okolia, a teda ostatného obyvateľstva obce – dedinčanov.

Veľkou udalosťou v dedinách v rámci kultúrnej aktivity bývalo divadlo. Splňalo hlavne spoločenskú funkciu, pretože bola jednou z mála udalostí, ktoré dedinské obyvateľstvo mohlo spojiť. Divadlo bolo skvelou možnosťou na vyplnenie voľného času, a teda vyplnenia času troškou kultúry. Takáto udalosť sa však opäť nemusela týkať len školopovinného žiactva, ale tiež ich rodičov, starých rodičov a teda širokého okolia, ktoré v sebe zahŕňalo všetkých občanov dediny. Učiteľ sa tu opäť mohol postaviť do významnej pozície, pretože právo on bol ten, kto samotné predstavenie s deťmi nacvičoval.

Šarlota Hevessy motivovala nielen deti, ale aj obyvateľov obce, ktorých počas celej pôsobnosti v obci zapájala do účinkovania v divadelných hrách. Počas jej pôsobenia sa odohralo v obci niekoľko hier, na čo poukazujú dobové fotografie. Išlo napr. o hru Gémesi vadvirág (Poľný kvet z Gémeša, autor hry: Géczi Károly), ktoré bolo predstavené prvýkrát v Budapešti v milénárnom roku 1896. Obyvatelia Veľkej Vsi odohrali túto hru, ako aj iné niekoľkokrát s veľkým úspechom.

Regionálny nitriansky týždenník v roku 1921 informoval o tom, že pod jej vedením odohrali deti štátnej školy vo Veľkej Vsi vianočné divadielko.¹²

¹⁰ PŠENÁK, Jozef. Pramene k dejinám československého školstva. Bratislava: SPN, 1979, s. 56.

¹¹ FERENČUHOVÁ, Bohumila – ZEMKO, Milan a kol., ref. 8, s. 166.

¹² Nyitramegyei Szemle, 1921, č. 1, s. 3.

Obrázok č. 1. Veľká Ves, hra Gémesi vadvirág (Poľný kvet z Gémeša), v strede (s čelenkou) správkyňa školy: Šarlota Hevessy, foto poskytla Irena (Lili) Lórinčová z Branča.

Obrázok č. 2. Veľká Ves, v strede (s vencom na hlave) správkyňa školy: Šarlota Hevessy, foto poskytla Blanka Pintérová z Branča.

Malý školský zákon č. 226/1922 z 13.júla 1922 určil počet detí, ktorý mohol chodiť do jednej triedy. Počet sa každým rokom menil, pretože kým pre školský rok 1922/1923 bola povolená kapacita na osemdesiat žiakov, pre roky 1932/1933 to bolo už len päťdesiat detí v jednotriednej škole a v triedach ostatných ľudových škôl na šesťdesiat žiakov.¹³

Jedným z najvýznamnejších článkov tohto zákona však ostáva zavedenie povinnej osemročnej školskej dochádzky, namiesto šesťročnej, ktorá platila v Uhorsku.¹⁴ Podľa zákona sa začiatok školskej dochádzky začínal šiestym rokom života.¹⁵

V roku 1925 prišlo v novej republike k zlúčeniu Veľkej Vsi a Branča, štátna ľudová škola však nezanikla, ba keďže počet detí narastal, škola bola v roku 1928 rozšírená na dvojtriednu.

Šarlota Hevessy hlavne cez víkendy – hlavne v nedeľu, opúšťala vidiek a vlakom cestovala do Nitry do kina, cukrárne, či iba kvôli tomu, aby si užila prechádzku po korze. Vo Veľkej Vsi sa postupne stala správkyňou školy, pri výučbe jej pomáhal len miestny kňaz Ignác Drexler, ktorý tu určil náboženstvo. Keďže

Obrázok č. 3. Jedna z tried správkyne veľkoveskej (dnes súčasť obce Branča) štátnej školy Šarloty Hevessy (foto poskytla pani Alžbeta Dojčanová z Branča); na fotke sú deti narodené cca. v rokoch 1927-1928.

¹³ PŠENÁK, Jozef, ref. 10, s. 58-59.

¹⁴ LETZ, Róbert. Slovenské dejiny IV. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2010, s. 286.

¹⁵ PŠENÁK, Jozef, ref. 10, s. 62.

príjmy učiteľov ani v minulosti neboli príliš vysoké, privyrábala si doučovaním zámožnejších žiakov, ktorí k nej do Veľkej Vsi prichádzali zväčša z Nitry (boli to deti právnik Turchányiho z Nitry, istá Židovka Fürstová, tiež z Nitry a i.).¹⁶

Obrázok č. 4. Jedna z tried správkyne veľkoveskej (dnes súčasť obce Branč) štátnej školy – Šarloty Hevessy (foto poskytla pani Šarolta Varogová z Branča, ktorú p. Hevessy učila).

V nových pomeroch došlo v Branči v roku 1931 k otvoreniu štátnej školy s vyučovacím jazykom slovenským – zúčastnila sa otvorenia tejto školy.¹⁷ Krátko potom bola štátna škola s vyučovacím jazykom maďarským vo Veľkej Vsi bola zrušená, resp. zlúčená so školou v Branči a Šarlotu Hevessy odišla (triedne knihy o jej pôsobení v tejto obci už nevytvádzajú).

¹⁶ ŠAN, pob. Horné Krškany, Štátna ľudová škola maďarská Branč – osada Veľká Ves, šk. 1, inv. č. 6, tr. výkaz 1925/26.

¹⁷ ŠAN, pob. Horné Krškany, Obv. notársky úrad Ivanka pri Nitre, Kronika obce Branč, šk. 5.

Obrázok č. 5. Na fotografii ako jediná dáma: Šarlota Hevessy, na fotografii sa nachádza aj miestny kňaz Anton Beňuška, starosta obce Andrej Sima a tiež inšpektor Matej Miškóci¹⁸.

Ako literátka pôsobila aj v 40-tych rokoch 20. storočia. I jedna z publikácií, venujúca sa Nitre, ktorá vyšla v roku 1931, hrdó o nej píše: „Svojim zduchovnelými ušľachtilými ťahy, svojou štíhlou postavou jakoby vykročila z Jara Botticelliho s vrecom pestrých poľných kvetín okolo vysokého čela. Je básničkou, nitrianskou básničkou, jedna z tých zriedkavých, ktorých osud požehnal a či potrestal tým, že ohnivejšie, bolestnejšie cítia prúdenie života. Je pravým potomkom tých diev s dvojakou dušou, ktoré počnúc od Ady Negriovej opravujú úlohy školských dieťok, kým ich duša nadchnutá vznáša sa nad skvúce štíty krásy.“¹⁹

Jej básne i prózy boli uverejnené aj knižne v roku 1935 v zbierke Nyitrai írók

Obrázok č. 6. Šarlota Hevessy (asi 40-te roky 20. storočia). Zdroj: Nitra. 1931, s. 70.

¹⁸ ŠAN, pob. Horné Krškany, Obv. notársky úrad Ivanka pri Nitre, Kronika obce Branč, šk. 5.

¹⁹ Nitra. 1931, s. 70.

könyve (Zbierka nitrianskych spisovateľov). V týchto rokoch vychádza aj jej básnická zbierka *Sárbilincsben*.²⁰

Dňa 26. novembra 1940 bol prijatý zákon č. 308/1940 o ľudových školách, ktorý priniesol zmeny. Podľa neho sa základný typ školy definoval takto: „Ľudová škola vychováva školopovinnú mládež za mravných a verných občanov Slovenskej republiky na podklade kresťansko-národnom; poskytuje jej v duchu národnej kultúry základné všeobecné vzdelanie, aby mohla správne plniť svoje náboženské a občianske úlohy.“ Tento zákon premenil štátne školy na cirkevné. Z pôvodných typov škôl – obecné, cirkevné a štátne, ostali len dva – cirkevné a obecné.²¹

Ďalším pôsobiskom Šarloty Hevessy sa stali Štitáre. Keďže sa nezachovali triedne knihy Štitár z 30-tych ani z niektorých 40-tych rokov 20. storočia, nevieme presne odkedy. Bol to prvý prípad v obci, kedy bola učiteľka určená štátom a nie cirkvou. V tomto čase došlo k zoštátneniu tunajšej cirkevnej školy.

Druhou učiteľkou, ktorú zvolilo obecné zastupiteľstvo v Štitároch, sa stala Paulína Oláhová. Kým P. Oláhovej zabezpečovali živobytie dedinčania, v prípade Š. Hevessy si povedali, že ak ju poslal štát, nech sa o ňu aj stará. Po roku pôsobenia P. Oláhová odišla a namiesto nej nastúpila Anna Freyová. Obe vyučujúce bývali v učiteľskom byte. Obyvatelia obce si postupne obe oblúbili a pozývali ich medzi seba aj v prípade, ak mal niekto svadbu, uctili si ich po obaračke, resp. zabíjačke. Dokonca im mládenci postavili aj „máj“, čo svedčilo o tom, že si získali ich sympatie. V školskom roku 1943/44 a 1944/45 učila pani učiteľka Hevessy len sama, pretože bolo málo detí, ba jeden stupeň i zanikol.¹³

Od školského roku 1950/51 pôsobila v Národnej škole s vyučovacím jazykom maďarským v susednej obci Nitrianske Hrnčiarovce, Š. Hevessy vyučovala 1. triedu, v ktorej boli spojené dva ročníky, ročníky 3., 4., 5. vyučovala kreslenie, ručné práce, hudobnú a telesnú výchovu.²² Od školského roku 1951/52 sa v tejto obci stala Šarlota Hevessy riaditeľkou Národnej školy s vyučovacím jazykom slovenským.²³ V slovenskej škole vyučovala slovenský jazyk, vlastivedu, písanie, kreslenie, hudobnú a telesnú výchovu v 1. triede. V tejto funkcii pôsobila do školského roka 1954/55, kedy sa stala riaditeľkou Osemročnej strednej školy v Nitrianskych Hrnčiarovciach s vyučovacím jazykom maďarským.²⁴ Navštevovali ju deti z Hrnčiaroviec i zo Štitár. Od nasledujúceho školského roku opäť pôsobila dva roky ako riaditeľka Národnej školy s vyučovacím jazykom slovenským.²⁵ V tomto období zmenila pôsobisko ešte raz, a to na Pohranice, kde učila tiež dva školské roky 1957/1958 a 1958/1959 na Osemročnej strednej škole.²⁶ Školu navštevovali predovšetkým deti z Pohraníc a Dolných Obdokoviec.

²⁰ HEVESSY, Sári. *Sárbilincsben*. Nitra 1936.

²¹ LETZ, Róbert, ref. 14, s. 207.

²² ŠAN, Krškany, Nitrianske Hrnčiarovce, Národná škola s vyuč. jaz. maďarským, šk. 5.

²³ ŠAN, Krškany, Nitrianske Hrnčiarovce, Národná škola s vyuč. jaz. slov., šk. č. 9, inv. č. 185, zápisnica o učiteľských poradách – Rehoľná škola sestier sv. Kríža.

²⁴ ŠAN, Krškany, Nitrianske Hrnčiarovce, Osemročná stredná škola s vyuč. jazykom maďarským., šk. 1.

²⁵ ŠAN, Krškany, Nitrianske Hrnčiarovce, Národná škola s vyuč. jaz. slov., šk. č. 9.

²⁶ ŠAN, Krškany, Pohranice, Osemročná stredná škola Pohranice, šk. 1, inv. č. 24.

Obrázok č. 7. Školský rok 1957/1958, pedagogický zbor v Pohraniciach, sprava na kraji: Šarlota Hevessy (foto zo školskej kroniky, za pomoc pri získaní fotografie ďakujem Ing. Alexandrovi Fehérovi).

V roku 1959 vznikol Pedagogický inštitút v Nitre. Vytvorený bol na základe vládneho nariadenia č. 57/1959 Zb. Podľa neho boli zrušené dovtedajšie vysoké, vyššie a stredné pedagogické školy a konštituované pedagogické inštitúty na prípravu učiteľov 1. a 2. stupňa základných škôl. A v roku 1960 bola do systému vzdelávania Pedagogického inštitútu pričlenená príprava učiteľov pre školy s vyučovacím jazykom maďarským. Šarlota Hevessy bola jednou z prvých pedagogičiek tohto inštitútu, vyučovala didaktické predmety. Je aj autorkou aj učebnice pre ZŠ, ktoré sa istý čas používala v školách.²⁷

Nevedno presne, dokedy na inštitúte pôsobila, z rozprávania obyvateľov rôznych obcí, ktorí ju poznali sa ešte zachovali zmienky o tom, že ju stretávali na nitrianskom trhu a často sa im prihovárala. Zomrela v roku 1981 a pochovaná je na mestskom cintoríne.

Svoju prácu brala naozaj ako povolanie – možno to badať na rôznych aktivitách, ktoré vyvíjala, pôsobila ako intelektuálka oddaná predovšetkým menšinovému školstvu, ale nevyhýbala sa ani pôsobeniu v slovenskom prostredí. Mnohí jej žiaci na ňu dodnes spomínajú s úctou kvôli dobrosrdečnosti a spôsobu odovzdávania poznatkov.

²⁷ REŠKO, Sándor – SZÉNÁSSY, Árpád – FEHÉR, Sándor. ref 1, s. 39.

Obrázok č. 8. Náhrobný kameň pedagogičky, literátky Šarloty Hevessy na mestskom cintoríne v Nitre.